

Costin Croitoru, VALEA MĂRULUI. Contribuții arheologice și documentare (I), Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2016 (284 p.)

Din perioada interbelică se cunosc primele inițiative firave de concepere a unor monografii pentru spațiul rural, care au continuat cu succes și au impulsionat demersuri istoriografice importante, consistente pentru majoritatea satelor (reședințe de comune) din aproape fiecare județ al țării.

Inițiativa colegului nostru este importantă, în sensul că monografia satului (comunei) Valea Mărului este concepută de un profesionist, care apelează, înainte de toate, la izvoare istorice medievale și moderne (precum *uricul* din 1502, emis de Ștefan cel Mare și *Condica de porunci, corespondențe, judecăți și cheltuieli* a lui Constantin Mavrocordat, de la 1741-1743), dar și la surse scrise contemporane (cum este cazul manuscrisului monografiei fostului militar N. Ifrosie) completate cu mărturii materiale (descoperiri arheologice și numismatice obținute în urma cercetărilor efectuate de regretații M. Petrescu-Dîmbovița, Gh. Bichir și I. T. Dragomir).

Demersurile cercetătorului Costin Croitoru sunt meritorii și prin prisma analizei și interpretării fiecărui izvor în parte, din care remarcă nu doar sensul unor arhaisme, dar și formulările vremii, unele chiar cu semnificații actuale.

Primul volum al satului Valea Mărului, însoțit de o dedicație emoționantă familiei, este structurat pe două capitole, așa cum indică și titlul: capitolul I, *contribuții documentare* și capitolul II *contribuții arheologice*. Acestea sunt prefațate de o *introducere* și finalizate cu o *anexă*. Interesant este modul echilibrat al împărțirii fiecărei componente a cărții, care prevede trei părți constitutive.

Cuvântul deschiderii volumului (p. 7-11) îi aparține prof. univ. dr. Ionel Cândea, Membru Corespondent al Academiei Române, care punctează eforturile și reușita colegului Costin Croitoru. Pentru a ne face o idee despre

munca depusă de autor, arheologul medievist I. Cândea aduce în discuție un mic document, *Octoiul* din 1736 și un *formular de cancelarie* care relevă aspecte similare celor din carte. Reputatul medievist, insistă și pe rolul important al preotului Popa Dumitrache din Puțeni, care a pus la adăpost „Octoiul” (protejat prin blestem), folosind arhaismul *a colăci* (a apăra, a proteja), care apare și în două surse diferite, apropiate în timp („Octoiul” din 1736 și „Condica” lui Constantin Mavrocordat, 1741-1743). Totodată, este punctată preluarea unei expresii în timp, folosită în documente, precum „cine îl va vedea, ori îl va auzi cetindu-se” (de la *uricul* din 1502 la *Octoiul* din 1736), practic un act de voință făcut cunoscut altora (p. 9).

Introducerea (p. 13-34) cuprinde *argumentul și mulțumirile* autorului (p. 13-21), *cadrul natural* în care s-a dezvoltat în timp satul (p. 21-26) și un *istoric al cercetărilor* (p. 26-34), nelipsit din orice demers științific riguros. Conjunctural, în momentul prelucrării unor informații menite să ajute la redactarea repertoriului arheologic al județului Galați, C. Croitoru a consultat și fondul documentar al fostului director al Muzeului de Istorie din Galați, prilej cu care a intrat în contact cu semnalările vestigiilor din satul Mândrești, comuna Valea Mărului (fostă Puțeni), ale militarului pensionar N. Ifrosie (autor al unei monografii, în două volume, despre satul Mândrești, rămasă în stadiul de manuscris, care denotă interesul pentru trecutul arheologic și istoric local). Practic, un potențial arheologic nevalorificat până la momentul actual, întrucât în istoriografie erau puține și vagi semnalări despre respectiva zonă (p.13). Acesta poate fi considerat momentul care a declanșat „proiectul arheologic al Văii Gerului”, analizat, interpretat și valorificat pe măsura așteptărilor specialiștilor de colegul brăilean.

Autorul își aduce modeste contribuții prin participarea, în anul 2013, la unele lucrări de salvare și protejare a patrimoniului arheologic, datorate dezastrelor

naturale de pe Valea Gerului. În demersurile sale, Croitoru și-a îndreptat atenția spre o zonă înaltă, dominată de dealuri (Dealul Stâlpu, Dealul Bourului și Dealul Pârlești), pentru urmărirea fenomenului de eroziune areolară accelerată și felul în care acesta a afectat vestigiile arheologice (p. 18). Totodată, pentru documentarea unor situri arheologice a cercetat și materialele strânse în Colecția școlară Mândrești, în colecția particulară a prof. C. Doca-Trâncu și din Muzeele de Istorie de la Tecuci și Galați. Rezultatele sale se adaugă celor deja cunoscute, periegeze și verificări pe teren, ale specialiștilor M. Petrescu-Dimbovița, D. Gh. Teodor, M. Nicu, Gh. Bichir, I. T. Dragomir, M. Brudiu, concentrate îndeosebi pe zona Mândrești-Valea Mărului (p. 15).

Printre meritele autorului se numără și modul fin în care a investigat și coroborat izvoarelor scrise documentare, medievale (uricele de atestare medievală a satelor Mândrești, 13 martie 1502 și Puțeni, 4 martie 1533) și a contribuțiilor arheologice, menționate deja, la care s-a adăugat potențialul arheologic relevat de situația cadrului geografic, satele componente (Mândrești și Valea Mărului, inclusiv cătunul Coasta Văii) fiind situate pe axa nord-sud (dominată de Valea Gerului), flancată în punctele est și vest de înălțimi care au favorizat așezări succesive și condiții de trai prielnice ocupațiilor cotidiene, din cele mai vechi timpuri și până în Evul Mediu.

Pentru derularea proiectului „Cercetări arheologice pe Valea Gerului”, demarat în anul 2014, autorul a ținut cont de activitatea de „pionierat” a fostului militar N. Ifrosie (încă din 1966 începuse perioada de documentare pentru monografia satului Mândrești) și a prof. C. Doca-Trâncu, ce au izbutit și câteva mici „sondaje” de teren (p. 26). Exceptând periegezele și verificările de teren, singura ipotetică „săpătură de salvare” a fost efectuată, potrivit autorului, de arheologul M. Brudiu, care în 1964 a preluat inventarul unui mormânt de inhumație (găsit întâmplător cu prilejul unei construcții de stat), urmat de o descoperire fortuită a unui mormânt de incinerare, ambele cu elemente specifice culturii *Sântana de Mureș*. Necropola a fost pusă în legătură cu așezarea din apropierea sediului din acea vreme a Consiliului Popular de la Valea Mărului. De fapt, actualul sediu al Primăriei, unde s-a mai găsit o amforă, posibil în anii 1980, depozitată la Muzeul din Tecuci.

Vestigii arheologice care indică locuiri mai vechi, decât cele antice, a teritoriului satului Valea Mărului, s-au găsit în punctele *La Confluență* și *Valea Drăgăiciei* (epoca bronzului) (p. 29-30). Poate unul dintre cele mai reprezentative situri este așezarea dacilor liberi (identificată pe teren în anul 1969 de I. T. Dragomir) cercetată de arheologul Gh. Bichir, însă, distrusă în linii mari de arăturile agricole.

Reputatul arheolog D. Gh. Teodor s-a adăugat specialiștilor care au efectuat cercetări pe teritoriul satului Mândrești, în anii 1972 și 1976 fiind descoperite artefacte

medievale timpurii în punctele *Pe vale la peri* și *Vatra satului* (un amnar, vârfuri de săgeți, cuțite). Mai recent, în 1989, arheologul M. Nicu descoperă în punctul *Dealul Curăturii* fragmente ceramice din epoca bronzului și prima epocă a fierului, secolele III-IV p.Chr. și VII-VIII p.Chr. Autorul face referire și la „repertoriul tumulilor” ca fiind întocmit după reperi cartografice și nu ca urmare a unor verificări de teren, multe movile rămânând inedite (p. 31-32).

O parte din descoperirile semnalate în monografiile rămase la stadiul de manuscris, ale lui N. Ifrosie și C. Doca-Trâncu, au fost deja incluse într-o monografie locală, preluate ulterior de C. Croitoru în repertoriul județului Galați. Semnalat anterior acel proiect derulat de autor cu prilejul calamităților naturale din anul 2013, la care s-au adăugat și verificări de teren sistematice, cercetări preventive ale căror rezultate au fost prezentate sau valorificate scriptic de Croitoru, unele și în colaborare (a se vedea notele 36-37, p. 34).

Capitolul I, **Contribuții documentare**, redă în prima parte documentele privind *atestările documentare* ale celor două sate (p. 35-62), apoi include *semnalările privind unele descoperiri arheologice* (p. 62-106) și la final, subcapitolul *harta „comorilor”* (p. 106-116).

Prima mențiune se leagă de satul *Puțeni* (actualul Valea Mărului), care apare într-un document din 4 martie 1533, din vremea lui Petru Rareș, nepăstrat în timp, dar al cărui conținut este reluat într-un opis din secolul al XIX-lea (p. 35). Apoi sunt semnalate surse secundare care menționează tangențial satul, la 1653 și 1696. Autorul interpretează datele oferite și urmărește treptat, bazându-se pe documentele din secolele XVIII-XIX, în a cărui posesie a fost moșia satului Puțeni, și cine a emis actele de punere posesiune. Interesante sunt și menționările călătorilor străini, pe care le detaliază, prima dintre ele fiind cea a misionarului franciscan Antonio Giorgini, la 1688, când pe una din rutele Moldovei este amintit și Puțeni (p. 41). Alte semnalări sunt în *Jurnalul călătoriei de la Constantinopol în Polonia* a lui Ruggiero Giuseppe Boscovich, însoțitorul ambasadorului englez sir James Porter (secolul XVIII), dar și în legătură cu deplasările unor soli polonezi (1700, 1766) și ambasadori ruși (1775, 1794). Sunt menționate și câteva lăcașuri de cult din satul Puțeni, precum și unii dintre slujitorii Domnului, care prin diverse consemnări au contribuit la cunoașterea unor aspecte laice și religioase. Practic la aceste referiri, privind bisericile locale și serviciile religioase ale preoților (inclusiv însemnări, cronici), poate fi raportată și intervenția din debutul cărții a prof.univ.dr. I. Căndea.

Cât privește satul *Mândrești*, este atestat sigur la 13 martie 1502 (anterior satului Puțeni) într-un act de vânzare din vremea lui Ștefan cel Mare. Se pare că denumirea satului a fost preluată de la numele lui Ivan Mândrul, despre care nu sunt informații suplimentare (p. 53-54). Similar situației anterioare și acum este urmărit

modul în care moșia satului Mândrești intră în posesia diversilor cumpărători, din secolele XVII-XIX, fiindu-i menționate limitele dintre sate, a căror denumiri s-au schimbat de la o etapă la alta. Important de observat că pentru secolul al XVI-lea, exceptând atestarea satului, autorul nu mai dispune și de alte surse documentare, practic un hiatus de timp ce se prelungește până la următoarea sursă istorică din martie 1624 (p. 54). Sunt semnalate mai multe documente emise de Miron Barnovschi (28 martie 1629), Vasile Lupu (29 august 1641), dar și acte care dovedesc că moșia a fost, pe parcurs, în posesia unor căpitani, dar și a unor familii de boieri, printre care Cantacuzino, Ghica-Comănești și Știrbey.

Autorul clarifică și eroarea prin care, datorită ruperii documentului în dreptul numelui, satul ar fi fost atestat documentar la 15 iulie 1448, însă confuzia era făcută cu satul Milești (p. 55). Efortul colegului Croitoru de a strânge majoritatea acestor mărturii despre ambele sate este meritoriu, nu doar pentru munca de documentare depusă, dar și pentru interpretările actelor și legăturile dintre emitenți.

Semnalările privind unele descoperiri arheologice de pe teritoriul comunei Valea Mărului, cu informații relative la potențialul variat al zonei, sunt extrase din epistolele pensionarului militar N. Ifrosie către Institutele de specialitate și Bibliotecile Academiei din București și Iași, Muzeul de Istorie din Galați, opt dintre ele fiind cele mai vechi, datând din anul 1969 (p. 62-63). Autorul redă conținutul acestor scrisori (cu vestigii din anumite puncte), care la final au câteva idei care sintetizează materialele reprezentative pentru trecutul localității (p. 63-106).

Inspirat, autorul a intitulat *Harta „comorilor”* un desen întocmit de același neobosit N. Ifrosie, „Schiță de plan cu descoperiri arheologice de pe hotarul și vatra de sat a com. Mândrești”, care urma să fie adăugat monografiei sale. Scopul era de a elucida locul unor toponime, pierdute în timp ori mai greu de identificat pe teren, precum *Pădurea Găunoasa/Negrila*, *Pădurea Pârlești*, *Pădurea Macuri*, *Tufele Buzatului*, *Puțul Rachelului*, *Ascunzișul arcașilor*, *Movila Gorunului*, *Saivanele boierești* (p. 106-116).

Capitolul al II-lea, **Contribuții arheologice**, păstrează aceeași simetrie, având tot trei subcapitole: 1, *Cercetări arheologice de suprafață* (p. 117-137); 2, *Varia archaeologica. Despre artefactele din colecția școlară* (p. 137-187); 3, *Repertoriul siturilor/descoperirilor arheologice* (p. 187-211).

Primul subcapitol include verificările de teren efectuate timp de trei ani (2013-2015) de autor și echipa sa, metoda de cercetare fiind cea specifică diagnozelor arheologice, fără să includă mijloace de cercetare invazive/intruzive, întrucât scopul și criteriile echipei au fost altele: de a identifica siturile din care provin materialele „Colecției școlare Mândrești” și ale pieselor

mai noi găsite, dar și evaluarea stării de conservare și modul cum inundațiile au afectat siturile arheologice.

Cercetarea echipei s-a încadrat în câteva limite, la sud, hotarul dintre comunele Valea Mărului și Cudalbi (potrivit autorului, chiar traseul Valului lui Athanaric, p. 119) și la nord, hotarul dintre comunele Valea Mărului și Corod, un perimetru cu o lungime de circa 8000 m liniari. Terenul cercetat și rezultatele obținute, în afara celor verificate, au fost împărțite în patru sectoare: a) zona din vecinătatea văii Gerului; b) terasa din dreapta văii Gerului (vestul comunei Valea Mărului); c) terasa din stânga văii Gerului (estul comunei Valea Mărului); d) sectorul din extremitatea sudică a comunei (zona valului). Pentru fiecare sector în parte au fost identificate puncte importante cu rezultate interesante: a) cu 13 puncte, dintre care unele cu așezări ale culturii *Sântana de Mureș* (punctele *La Primărie*, *Râpa Grăiei*, *Târgul Drăgaica*, *Saivane*, *Confluența*), iar alte medievale (punctele *La Pod*, *Râpa Grăiei*, *Târgul Drăgaica*), iar câteva situri sunt pluristratificate, în ansamblu, nivelurile cele mai vechi de locuire, din acest sector, fiind din neolitic (punctul *Terasa*), iar cele mai recente, din secolul al XIX-lea (punctul *La iaz*); b) cu 10 puncte, dintre care 8 movile, valul de pământ și un monument al naturii, *Stejarul lui Pichi*; c) cu 8 puncte, dintre care un monument funerar, o fortificație, două movile, un bec, o curte boierească, o așezare dacică suprapusă de un nivel medieval și o biserică; d) cu fortificația liniară *Valul lui Athanaric*.

În cel de-al doilea subcapitol, arheologul C. Croitoru semnalează piesele din fondul colecției școlare Mândrești, provenite de pe teritoriul comunei, prin munca celor doi pasionați, N. Ifrosie și C. Doca-Trâncu. Totodată, se pare că piesele reprezentative au fost trimise Institutelor de Arheologie din Iași și București, dar și Muzeului de Istorie din Galați (precum vârfuri de săgeți, seceră/çuțit, unelte din silex, fragmente ceramice neolitice, plastică zoomorfă – precum o figurină animalieră-urs, percutor, topor-ciocan, ceramică din epoca bronzului, topor, teslă, greutate, ceramică și amfore romane din cultura *dacilor liberi*, fragmente din cultura *Sântana de Mureș*, ceramică din cultura *Dridu*, opaițe/sfeșnice medievale, capac, buzdugan, vârf de săgeată, vârf de lance, secure, bardă-ciocan, cosoare, săpăligă). Obiecte variate, din neolitic și până în Evul Mediu, descoperite în diferite puncte de către cei doi amatori și ulterior predate instituțiilor amintite.

Ultimul subcapitol conține repertorierea siturilor/descoperirilor arheologice de pe teritoriul satelor Mândrești și Valea Mărului, în ordinea menționării localităților.

Anexele au la început o listă a abrevierilor bibliografice folosite în text (p. 213-214), după care urmează *ilustrația* cu 87 de figuri (p. 215-274): două hărți, desen cu traseul valului, șapte scrisori, o telegramă, șapte manuscrise, patru

fișe ale monumentului funerar, 42 desene de piese, 24 aspecte de șantier, inclusiv cu poziționări de situri și „harta comorilor”.

Interesante sunt anumite scrisori, fișe care conțin desene în creion, pentru o piesă sau un monument, și fără a avea detalii grafice deosebite sunt sugestive. Dintre piesele ilustrate de autor reprezentative sunt amforele (una cu litere grecești incizate, p. 121; 232, fig.23), figurina zoomorfă, uneltele și armele medievale. La finalul cărții se află un *rezumat* și *lista ilustrațiilor* în limba engleză (p. 275-284).

Beneficiind de o grafică deosebită, cartea „se face plăcută ochiului și minții” cititorului, iar prin metoda de redactare a textului, informațiile sunt parcurse și asimilate

cu lejeritate.

La final, apreciem inițiativa arheologului C. Croitoru de a se dedica unui proiect complex, care a vizat îmbinarea diverselor surse, documente medievale și moderne, scrieri contemporane, dar și cunoașterea tuturor descoperirilor de până în prezent, legate de satele Mândrești și Valea Mărului, la care a contribuit cu propriile cercetări. Felicităm autorul pentru atenția acordată analizării și interpretării documentelor și vestigiilor arheologice, efortul depus fiind pe măsura rezultatului și dorim, ca proiectul început să fie continuat și finalizat cu un al doilea volum, scris în aceeași manieră, riguros, cu seriozitate și profesionalism.

GEORGE-DAN HÂNCEANU